

Konkoly Dániel

„Égi hajóhidról keres messzi partot”

Gáspár András emlékére

Wayne Chapman¹ az 1990-ben megjelent *A halál havában* című regényével egy olyan fantasy világ alapjait fektette le, amely később száznál is több regényt, egy fantasy szerepjátékot, valamint egy gyűjtögetős kártyajátékot hívott életre. Adódna, hogy jelen tanulmány a szerző 2020 januárjában bekövetkezett halálával a lezárt életműről nyilatkozzon, azonban Chapman életműve nem zárult le a szerző halálával, hiszen az idén tavasszal megjelent esszékötet, a *Tűnt napok aranya, élők dicsősége* a szerző hagyatékának gondozását ígéri az előszóban. Annak ellenére, hogy a nyomtatott kritikai orgánumok lapjain néhány kivételtől eltekintve szinte egyáltalán nem találkozunk Gáspár András nevével² vagy írói álneveivel, mégsem állíthatjuk, hogy az életműnek nincs recepciója, hiszen a kalandozok.hu vagy az lfg.hu fórumain számtalan megvilágító jellegű bejegyzést olvashatunk az Ynev nevű fiktív kontinens világról.

Gáspár András egy interjúbán úgy fogalmazott, hogy Ynev tulajdonképpen felfogható a mi világunk allegóriájaként. A fiktív kontinens történelme számtalan helyen párhuzamba állítható a mi történelmünkkel. Például az 1990-es *A halál havában* című regény a helyi időszámítás (Pyarron szerinti) 3690-es évben játszódik; a megbukott Kyr birodalom romjaira és kultúrájára épült a Toroni birodalom, ahogy Róma a görög kultúrára;³ az amundok népe az ókori Egyiptomra emlékeztet; a Pyarroni istencsalád pedig a görög politezmust juttathatja eszünkbe. Tulajdonképpen a két világ közötti kapcsolatról szól Gáspár *Két hold* című regénye, amely a befejezetlenül maradt Hálózat-ciklus első darabja.⁴ A regény története úgy foglalható össze, hogy az üldözői elől menekülő vándor énekesnőt, Liriant váratlanul megszólítja egy hang, egy réges-régen, fiatal korában elpusztult boszorkány, Talissa szelleme, aki felajánlja segítségét az üldözők elpusztítására, csupán egy dolgot kér cserébe, hadd költözessen bele Lirian testébe, hogy mágiájával a segítségére kelhessen. A lány engedelmessé válik a boszorkány kérésének, aki el is pusztítja a lányt üldöző pribékeket, viszont ezután nem hajlandó elhagyni Lirian testét. Szétválásuk csak egyféleképpen lehetséges, ha eljutnak a föld alatt élő veszedelmes nép, az aquirók birodalmába, Ediomadba. Hiába szegődik a bárd köré egy

1 1994-ig Gáspár András és Novák Csanád által közösen használt alkotói név.

2 Ld. pl. VÉGH Dániel, *A magyar fantasy-irodalomról*, Holmi, 2007/9, 1153–1164.

3 A regények lapjain olvasható kyr nyelven szereplő idézetek gyakran a latin nyelvet idézik fel.

4 A ciklus második darabja (*Profundis*) 1996-ban jelent meg Ed Fisher álneven.

kisebbségi csapat, erejük még így is kevés, ezért Lirian úgy dönt, hogy ellátogat a vándorénekesek szent helyére, a Legendák tornyába, ahol Enika Gwon közbenjárását kéri az énekmondók és a művészetek istenénél, Alborne-nál, aki meghallgatja a kérést, és így szól a lányhoz Gwonon keresztül: „Jutalmad nem marad el: úgy határozott, melléd áll [ti. Alborne], és örökkévalóvá teszi szelletedet. Részt juttat számodra az idők kezdete óta zengő Harmóniából; szólam leszel az Ő szólamai közt: legyőzhetetlen, míg lelked Dallamát ellenségeid végkép el nem hallgattatják.”⁵ Ezután átnyújt egy medált, amelyről később kiderül, hogy a lányok lelkeinek másolatát tartalmazza, amelyek beszivárognak a viselő személy testébe. Lirian és csapata hosszas tanakodás után arra jut, hogy csak egy módon helyezhető biztonságba a nyakék, ha egy mágikus átjárón keresztül egy másik világba juttatják. Így kerül a medál a 12. századi Angliába egy keresztlovaghoz.⁶ A medál minden viselőjére halált hoz, hiszen Ynevről egy démont küldtek utána a Földre, aki minden viselőjét elpusztítja. Egyetlen hordozójával nem képes csak elbánni, Sal Ferrierrel, a harmadrangú musical-színésznővel, akihez 1993-ban kerül a medál. Salnek ugyanis dalokat sugall álmában az ékszer, melyekkel végül egyre nagyobb sikereket arat. Volt szeretője, Tad Newport segítségével végül rögzítenek egy albumot, amelyet másnap már a rádiók is sugároznak. Elpusztítják a Morquort, a medál mindenkori viselőjét üldöző démont is, biztosítva ezekkel a dallam örök zengését és Lirian örök életét.

A címben szereplő két hold, tehát az Ynevet magába foglaló Satralis nevű bolygó körül keringő égitestekre, a Vörös és a Kék Holdra utal, amelyek ritkán tartózkodnak egyszerre az égen. Ez tulajdonképpen a bárd testét elfoglaló két lélek allegóriája, hiszen egyszerre csak egyikük képes irányítani a testet. A regény elején például Talissa többször is elaltatja a test eredeti tulajdonosát és szabadon cselekszik azzal. Sőt a kettősség olyan értelemben is létezik, hogy esetenként Sal teste felett is átveszi valamelyik lélek az uralmat, megidézve ezzel Babits Mihály *Gólyakalifa* című regényét, amelyben a főszereplő Tábory Elemér elalvás után egy másik életet él egy másik világban. Szintén a két történet párhuzamára utal, hogy mindkettő a korábban fikcióként elkönyvelt világot végül a valósággal igyekszik egy szintre helyezni. Babits műve azzal, hogy az utolsó fejezetben egy újságcikkre hivatkozik, amely a főszereplő haláláról számol be, Chapman szövege pedig azzal, hogy a korábbi regényekből ismert fantasy világból hirtelen lények és tárgyak kerülnek a Földre.

Külön érdekesség, hogy a regény nemcsak szöveges formában, hanem CD-n, illetve kazettán is forgalomba került. A felvételeken Vincze Lilla olvassa, illetve énekl fel a szövegeket. Ez pedig szintén egy metalepszis, a narratív szintek közötti határsértés, hiszen ez a jelenség, a hanghordozó megvásárlása és meghallgatása azt a regényben is szereplő gesztust ismétli, amely hozzájárul a hősnő győzelméhez, hiszen ekkor a hangoskönyvet hallgató személy is a szóban forgó dallam örök zengéséhez járul hozzá. Vagyis tulajdonképpen a hangoskönyv dallamai úgy kerülnek át a mi világunkba, ahogy a regényben a medál kerül Ynevről Európába. Krasznahorkai László 1999-ben megjelent *Háború és háború* című regénye is hasonlóképpen telepít át tárgyakat a regény fiktív teréből a mi világunkba: a schaffhauseni múzeum falán szereplő tábla vagy a regényben szereplő honlap, amelyet Korim György hozott létre az általa oly gyönyörűnek tartott kézirat megörökítésére.

Lirian és Talissa lelke tehát mindaddig létezik, amíg „lelkük dallama” zeng. A lélek és a hang összekapcsolása régi hagyomány az európai kultúrában, ezt a viszonyt nevezi Jacques Derrida, a francia filozófus fonocentizmusnak a korai munkáiban (*A hang és a fenomén, Grammatológia*),

5 Wayne CHAPMAN, *Két hold*, Bp., Valhalla Páholy, 1994, 101.

6 *Uo.*, 191.

amely tulajdonképpen annyit tesz, hogy az emberi hang közvetlen hozzáférést biztosít a gondolatokhoz, illetve az érzelmekhez. Mladen Dolar, a szlovén filozófus egyik példája világítja meg a legérthetőbben, hogy valóban milyen mélyen beágyazott a hang és a lélek összekapcsolása az európai kultúrában. Kempelen Farkas a 18. század második felében európai turnéra indult két találmányával, a beszélőgéppel és a sakkozógéppel. Az előadások mindig a beszélőgép bemutatásával kezdődtek. Ez a gépezet tulajdonképpen egy, a hangképzőszervek működését imitáló, kézzel irányítható fadoboz, amellyel Kempelen olyan rövid hangsorokat mondatott ki, mint „mama”, „papa”, „Es war” (német), „I go” (angol). Mivel a feltaláló apellált a nézők fonocentrizmusára, tudta, hogyha meggyőzi őket arról, hogy a hang leválasztható az emberi testről, akkor egyben azt is elhitheti velük, hogy a gondolkodás is leválasztható, így pedig már könnyen bedőltek a sakkozógépnek, amely valójában csaláson alapult, hiszen nem egy automata, hanem egy kisművészi ember irányította a gépet a doboz belsejéből.

Wayne Chapman legismertebb ciklusa, a Gorduin-ciklus, amely a félig kyr, félig a lovas ilanori nép gyermekének történetét beszéli el. Ynev világát először a bárd kalandjain keresztül ismerhetjük meg. Az első regény, *A halál havában* tehát világbemutató funkciót is betölt. A fantasy, illetve a sci-fi műfajának egy megosztó sajátossága, hogy sok olyan fogalommal operál, amely a művek világán kívül nem bír referenciával. A műfaj rajongói számára az a jelenség, hogy a bevezetett kifejezéseket nem biztosan értik meg elsőre, vagy az említett istenekről, országokról stb. elsőre szinte semmit sem tudunk, egyfajta vonzerőt jelent. Gáspár András szövegei mindvégig építenek az ismeretlenek erre a csábító erejére. Tier Nan Gorduint *A halál havában* és az *Észak lángjai* című kötetekben elpusztíthatatlan szuperhősként ismerhetjük meg, aki noha 70 éves elmúlt már, teste mégis egy edzett középkorú férfié. Gorduin többször hivatkozik kyr felmenőire, akik életciklusa hosszabb, mint az embereké, a természetfeletti képességek pedig a jelhordozói szerep felől nyerhetnek magyarázatot. A jelhordozó-státusz mibenléte viszont az említett két regényben szinte teljesen homályban marad, csupán egy későbbi novella, a *Teremtés titkos története* című ad részletesebb magyarázatot. A jelhordozók a novella szerint ugyanis a világot teremtő istenszerű lények, az úgynevezett Kilencek avatárjai, akiknek elpusztíthatatlan testén keresztül viszik végbe akaratukat Yneven. Talán ezekből vezethető le Gorduin idegensége, amelyet leképez a cikluson átívelő E/3-as elbeszélésmód is, amely kevésbé engedi az olvasót azonosulni a főhőssel, mint az énelbeszélés.⁷

A fegyelmezett gyilkológép, az istenek akaratának eszközeként használt Gorduin szöges ellentéte Gáspár András egy másik kedvelt ciklusának főszereplője, Rudrig Ves Garmacor, azaz a Vadkan, a szoknyapecér veterán, aki alkoholizmusba menekül a háború emlékei vagy éppen sikertelen hódításai miatt. Garmacor tehát sokkal emberibb, sokkal esendőbb, mint Gorduin, egyes olvasók szerint ezért szerethetőbb is. Ez párosul az E/1-es elbeszélésmóddal, amely teljesen más látószöveget nyújt Ynevre, mint a Gorduin-regények személytelen elbeszélője. A korábbi szövegekhez képest újszerű a humor megjelenése is, ami szintén az elbeszélő személyével magyarázható.⁸ *A holtak légiója* című novellában a háborúból hazatért, lelkibeteg, önmagát élőhalottnak tituláló Garmacor,

7 A személytelen elbeszélésmódra az a magyarázat adható, hogy a kalandozók, így Gorduin tettei is lejegyződnek a Kalandozók Krónikájában, amelynek a fikció szerint a másolatait tartja kezében az olvasó. Vö. HEGEDŰS Orsolya, *Ynev szövettérképe*, Prae, 2011/3, 23.

8 Így szól Garmacor, miután bekap pár kemény ütést: „derült éjszaka volt, vagy csak én láttam csillagokat, nem tudom” WAYNE CHAPMAN, *Garmacor* címere, Bp., Delta Vision, 2011, 42.

Lichtton(v)erfahren

elveszítve hitét az emberekben, az ember emberségét eltagadva, úgy beszél társairól, mintha azok állatok lennének: Gudrid és Badrid (Garmacor szolgái) „morogtak, mint a bolhás kutyák”,⁹ „mire ágyra kerültem, úgy bögtém, mint egy szarvas” – állítja magáról az elbeszélő,¹⁰ aki társait „ember-állatoknak” nevezi.¹¹ A *Miasszonyunk* című elbeszélésben is található egy izgalmas elbeszélői fogást. Ebben a történetben a Vadkan Maquesával, a boszorkánnyal, aki hasonlóan az *Inception* című film hőseihez, képes álmokat ültetni áldozataiba. Az elbeszélés egy pontján Garmacor olyan régi, a boszorkányhoz kötődő emlékeit idézi fel, amelyek kétségeket ébresztenek az olvasóban, hogy esetleg nem olvasta a korábbi oldalakat figyelmesen, vagy Garmacor életének egy olyan szegmense tárul fel, amelyről eddig nem esett szó. Persze a Vadkan és Celestius (az elbeszélő régi barátja) későbbi beszélgetéséből kiderül, hogy ezek hamis emlékek voltak, melyeket Maquesa ültetett belé.

Ahogy a *Két hold a hang, a Halk szókkal, sötét húrokon* című novella bevezetője az írás mibenlétével foglalkozik. Az elbeszélő ekképpen nyilatkozik saját helyzetéről: „bárki voltam egykor, már csak e sorokban élek [...] Torkomat harmadfél évszázada nem hagyta el emberi szó, de amit alkottam, helyettem beszél. Igéimet pergamen és márvány, tanaimat beavatott elmék sokasága őrzi.”¹² Vagyis az írott szöveg és az elbeszélő csereviszonyba kerülnek egymással, hiszen a szöveg tulajdonképpen emberré válik („akit a szavak mágiája e lapokon újra emberré tesz”),¹³ míg a szöveg emberbőrből készített pergamenen áll. A novella voltaképpen Doran, Ynev legmegbecsültebb varázslóiskolájának helyet adó városállamának alapításáról szól, az iskola egyik alapítója pedig a

9 Uo., 11.

10 Uo., 14.

11 Uo., 56.

12 Wayne CHAPMAN, *Halk szókkal, sötét húrokon*, Bp., Delta Vision, 2013, 64.

13 Uo., 65.

szöveg elbeszélője, aki története egy pontján megszűnik emberré lenni, aquirrá alakul. De nemcsak az elbeszélő alakul át a történet során, hanem, amint azt korábban már láttuk, maga a szöveg is, ezentúl arról is olvashatunk, hogy az aqirok híres földalatti járatai miként alakultak ki. Ezek a járatok egy égből sebesülten aláhulló sárkány testének üregeiből alakultak át Ediomad járataivá. Az átváltozásokhoz kapcsolódó legfontosabb eleme a szövegnek pedig az aqirok által használt, úgynevezett hatalomszavak, amelyek „az ősnépek akaratahoz irányítják a valóság szövedékét”. A szöveg elbeszélője, hasonlóan Julio Cortázar *Axolotl* című szövegének elbeszélőjéhez, kezdetben még ember, majd másik lényre alakul (Cortázar esetében axolotllá, Chapmannél aquirrá), és így, az átalakulás után beszéli el saját történetét. Tehát Cortázaron keresztül az átváltozástörténetek nagymesterét, Ovidiust is megidézi a szöveg, aki egy másik Gáspár-szövegben név szerint is szerepel.¹⁴

Az intertextualitás egyébként is fontos eleme, ha nem éppen az egyik építőköve Ynev világának.¹⁵ A Wayne Chapman által megírt XIV. zászlóháború (*Észak lángjai*) például számos szövegben felbukkan. Persze olyan is történik, hogy a Chapman-szövegek háttérül más szerzők által megalkotott események állnak. Ilyen például az ún. Manifesztációs háború, amelyet az emberiség vív a Kék hold istenének, Amhe-Ramunnak a földi (satralisi) megtestesülései ellen. A történetet Dale Avery (Nyulászi Zsolt) dolgozta ki *A Renegát* című regényében. Gáspárnál például az *Együttállás* című novella kötődik a kékcárcú Amhe-Ramun történetéhez,¹⁶ de említést tesz róla a *Mallior mosolya* című novella is, amelyben a *Két holdból* ismert boszorkány, Talissa tűnik fel ismét. Találhatunk példát arra is, mikor egy Chapmannél korábban szereplő helyszín/esemény kerül egy későbbi szövegben részletesebb kifejtésre. *A halál havában* című regényből megismert *Elátkozott vidék* történetéről Tier Nan Gorduin társa Alyr Arkhon ad egy rövid összefoglalást,¹⁷ majd a Gorduinra és szeretőjére, Erielle többszörösen rátörő vízió ad részletesebb betekintést. A látomások során a hősök az ötszáz éves háború egyik csatájának előkészületeibe látnak bele, sőt, utóbb még részesei is lesznek annak.

Ynev történelmét hét nagy korszakra szokás osztani. Ynev „jelene” a hetedikor, ebben az időszakban játszódik a regények legtöbbször. A negyedikorban az ún. Crantai birodalom uralja a kontinentet. A crantiaiak bukását a szomszédos földrésről, Calowynról érkező kyr hódítók okozzák, ekkor veszi kezdetét az ötödikor. Ennek a korszaknak a végét az ötszáz éves háború hozza el, amely az *Elátkozott vidék* létrejöttéért felelős. Wayne Chapman esszéjének (*Ősi titkok láza, acélnak vihara*) egyik írásában részletesen kifejti a háború előzményeit, az egymásnak feszülő csoportokat, a kyrek haditerveit, majd napokra lebontva ismerteti a háborút lezáró második gra-tinoli csata eseményeit. Tehát a M.A.G.U.S. regények egy olyan szöveghálózatba rendeződnek, amelyben az egyes művekben elszórt információmorzsák más, későbbi szövegekben kerülnek kifejtésre. Ezek a szövegközi kapcsolatok kiterjedhetnek egészen apró mozzanatokra is. Például Tier Nan Gorduin *A halál havában* visszaemlékszik, hogy gyerekkorától fogva szimpatikus volt neki az ötszáz éves háború hőse, Jahn-On Kryel, aki történetesen szintén jelhordozó. Noha már ez a regény is tesz

14 „Publius Naso versét, a *Multa diuque tulit* idézte” Ed FISHER, *Profundis*, Bp., Vallhalla Páholy, 1996, 214.

15 Vö. HEGEDŰS Orsolya, *Ynev szövettérképe. Wayne Chapman: A karnevál*, Prae, 2011/3, 21.

16 Ebben a novellában is találhatunk egy, a Chapmanre kevésbé jellemző humoros példát. Mikor a főszereplő, Airun Al Marem megpillantja a holdisten, Amhe-Ramun halott maszkját, a holdraszálló Neil Armstrongot parafrázálva így szól: „Százlábnyi ugrás az embernek, örök dicsőség az emberiségnek” CHAPMAN, *Halk szókkal...*, i. m., 172.

17 Wayne CHAPMAN, *A halál havában*, Bp., Vallhalla Páholy, 1994, 209–211.

utalásokat arra, hogy Gorduin is az, arról, hogy ez pontosan mit is jelent, csak később értesül az olvasó. Így tehát Gorduin szimpátiája magyarázható azzal, hogy öntudatlanul is a hozzá hasonlóhoz, a másik jelhordozóhoz húz.

Ahogy a jelhordozók egy felsőbb akarat beteljesítői a M.A.G.U.S.-regényekben, úgy Vogel Zsigmond is az Gáspár András *Kiálts farkast* című regényében. A mű egy cyberpunk-regény, amely a 21. század utolsó évtizedében játszódik Budapesten. A várost elborítja a nukleáris szennyezéssel összefüggésbe hozott plazma nevű anyag. Szekták jelennek meg, amelyek istenükként tisztelik a plazmát, amelyből bizonyos emberek – a plazmaszobrászok – a pusztá gondolatukkal tárgyakat, illetve élőlényeket képesek alkotni. Másokkal viszont kommunikál a titokzatos anyag: víziókat bocsát rájuk, vagy éppen telefonon jelentkeznek be. Ebben a világban az emberek ételáldozatot mutatnak be a plazmának, amely adatbázisokra csatlakozva önállóan képes tanulni, megfigyeli az emberek viselkedésmintáit, és ebből okulva kezdeményez kommunikációt a kiszemelt emberekkel. A mai fogalmainkkal talán egy social media platform működéséhez hasonlíthatjuk a plazma tevékenységét. Talán aktuálisabbak a regény által felvetett problémák, mint valaha, hiszen élő és élettelen, gép és ember határaitra kérdez rá, ha akarjuk vallási összefüggéseket is bevonva: lehet-e Isten egy számítógép vagy egy program?¹⁸

Erre a M.A.G.U.S. világtól beiktatott apró kitérőre csupán azért volt szükség, hogy lássuk, hogy Gáspár András nem Yneven játszódó szövegei mintha jobban rezonálnának a jelen problémáira és kérdéseire. Ezt láthattuk a félig Yneven, félig a mi világunkban játszódó *Két hold* esetében is, amely egyszerre firtatja a fonocentrizmus kérdését, és emellett a valóság és a fikció határainak problémáját. Ez persze nem azt jelenti, hogy Gáspár Ynev-regényei értéktelenebbek, mint a Vogel-ciklus alkotásai, a megállapítás csupán annyit tesz, hogy egyelőre nem tudjuk megfogalmazni azokat a kérdéseket, amire Wayne Chapman regényei már eleve tartalmazzák a választ.

18 Az HBO 2020 őszi debütált sorozata, a *Raised by Wolves* is hasonló problémákat feszeget, hiszen a sorozat világának istenéről, Solról az évad végére nyilvánvalóvá válik, hogy egy szuperszámítógép.